

ABONNEMENT

Pays étrangers

Pour un an : 2 Dolars

—•—•—
Edition spéciale : 3 Dolars

ADRESSE

«Idjtihad» Constantinople

—•—•—
Téléph : 20865

xxviiième ANNÉE

İÇTİHAT

Türkçe ve Fransızca

İLMİ, EDEBİ, İKTİSADİ

No : 358

ABONNEMAN

Seneliği (24 Nusha) Türkiye
için: 2 1,2, Â'lâ kâğıdlısı

5 liradır

ADRES

Cıgaloğlunda İctihad Evi

—•—•—
Tarihi Te'sisi :

1904 — Genève

Yirmi sekizinci sene

BÜYÜK DOSTA

Abdullah Cevdetin ölümü , bütün dost ve kadirşinasları gibi beni de çok ağlattı . Yirmi senedenberi dımağının feyizli mahsulleriyle , 6-7 senedenberide şahsî dostluğu ile çok ya - kından ülfetim vardı . Hatırasına ithaf edilmek üzere çıkartılan (İçtihat) ın bu nushasında tanınmış dostları, merhum hakkındaki duygu ve düşüncelerini yazdılar ve zannedilirki artık doktor hakkında söylenecek söz kalmamıştır . Ben bu fikirde degilim : Son senelerde üstad ile olan sıkı temasım, bana, merhumun birçok kimseler tarafından yanlış anlaşılan bazı hususî karakterlerini tetkik etmek fırsatını verdi ; bunları tahlil ve kay - detmeği insanî ve tarihî bir vazife telakki edi - yorum :

Vatanperver ve inki - lâpçı , edip ve mütefek - kir Abdullah Cevdet hak - kında söz söylemeği er - babına bırakıyorum; Ben burada , herkesin hasis , menfeatperest ve dinsiz tanındığı Dr. Abdullah Cevdet'ten bahsedece - gim :

Abdullah Cevdet ha - kikaten hasis ve men -

featperestmi idi ? Salâhiyetle iddia edilebilirki Abdullah Cevdet merhum , hasis degil fakat sadece hesabını bilen , makul ve makbul şe - kilde muktesit bir adamdı ve böyle olmak mecburiyetinde idi . Zira bu büyük adam , gurbet ve mahrumiyet içinde geçen bütün ömründe ve hususiyle son senelerde , refahın hayalinden bile uzak, zaruretin serhaddinde , kendi tabiriyle söylüyorum , bir şehinşehi muhtaç olarak yaşamıştı . Hiç bir yerden on paralık maaşı yoktu , yegâne geçim vasıtası , İçtihat Evi'nin ayda 130-140 lirayı geçmeyen kirası idi ; o İçtihat Evi ki , Süleyman Nazif merhumun (Şeddadı) tavsifine rağmen üç da -

iresinin birden kiralandığını kimse görmemiştir; ve zaman olmuşturki , bir kısmı boş olan bu binanın vergisini verebilmek için üstat, hafta - larca uykusunu feda ederek sabahlara kadar kitap tercüme etmiştir. Maarif Vekâleti hesa - bına İngilizce ve almancadan , sahifesini bir liraya yaptığı bu tercümelerden senede eline geçen birkaç yüz lira olmasaydı ve icra ka - nunundan hapis cezası kalkmasaydı , merhum üstadı - malî aczinden dolayı - sıklık hapishane - mihman görecektik. Hakikaten tuhaf bir tecelli!.. Herkes için bir (gelir) menbaı olan apartman, talisiz Abdullah Cevdet için (gider)

vasıtası olmuş ve mer - humu götürmüştür.

(İÇTİHAT) ı öteden beriden topladığı ilânlarla ve biraz da Maarif Vekâ - letinin yardımıyla çıka - rıyordu . Parasızlıktan meemuayı iki formaya iblâğ edemediğinden do - layı duyduğu iztirabın yakın şahitlerindenim . Vefatında cebinden bir tek lira çıkmış ve arka - sında (2,000) lira borç bırakmıştır: İşte Abdullah Cevdet'in malî bilânçosu..

İshak Süküti ile birlikte

Yokluk ve sıkıntı içinde geçen bu ömrü muztaribe o gayyur adam , peygamberane bir tahammül göstermiş ve şikâyetini yalnız ka - lemine tevdi etmiştir :

Bir halikane say ile cehdi asilimin
Verdim karanlık ellere nuru sürürünü ;
Ey bir resul muztaribin iştikâsı, gel,
Öp göz bebeklerimde tahammül gururunu .

Maişetini böyle bin zahmet ve meşakkatle temin eden bir adamın , hesabını bilmesi bir kusur mudur ve böyle bir adama hasis denirmi?.

* *

Abdullah Cevdetin dinsizligi de hasisligi

APTULLAH CEVDET ŞAHSİYETİ

Arkadaşlar konuşuyorlardı ; biri :

— Haberiniz varmı ? Aptullah Cevdet ölmüş , dedi .

Ben bu havadisi büyük bir hayretle karıştırdım .

— Ay, ne münasebet ? demiştim. Bende bu aksülamel niçin olmuştu ? Çünkü ölüm temamile uzvî bir hâdisedir. Ancak uzvî zaruretlerle izah edilebilir . Halbuki bizim kafamızdaki Aptullah Cevdet bütün uzvî zaruretlerden soyulmuş bir tekâmül kuvveti gibi yaşıyordu. Ölümle münasebetini kabul etmek ağır bir itiraf olacaktı . Halbuki ölümü artık emri vaki idi .

Evet , Gök Alp Ziya Aptullah Cevdet'i İstanbulun eski mahallelerini yakan büyük yangınlara benzetirdi . « O tarlayı temizliyor , sonra gelen bizler de kolayca imar ediyoruz » derdi . Aptullah Cevdet yangın ateşi değildi ; yakmaz fakat aydınlatırdı . Müspet kafasının ateşinden tutuşdurduğu bir kütük parçasıyla hayatımızın ayıplarını aydınlatıyordu . Gök Alp bütün maşercî, aklî veya mistik telâkkileriyle

hayatta bir nevi içtimai konformizme bizi götürürken, o, aynı bizi haksız olarak «ferdiyet» adı verdiği ve haklı olarak şimdi şahsiyet ve hürriyet diyebileceğimiz hidayet yoluna götürüyordu. O bir çokları gibi kant'la uyuşamıyor fakat Jean-Marie Guyau'yu seviyordu .

Shakespeare'e iptilâsı , Hayyamcılığı sebep-siz değildi . Çünkü Aptullah Cevdet, insaniyet tepesine milliyet patikasından başı önünde ihtiyatla tırmananlardan değildi . O, milliyete insaniyet şosasından ve insaniyet kıblesine yüzünü çevirmemek şartıyla zarurî gerisin geriye ve düşe kalka inerdi .

Bu adam doktor, şair, feylesof, sıfatlariyle beliren bir nevi Marx'tı . İktisadî müessisenin hakimliğini ve iktisadî esirliğin sefilliğini onun kadar iyi duyan ve anlatan içimizde yoktu . İktisat medeniyetini bir din ve ahlâk medeniyeti gibi anlar , iktisadî şuur tenbelliğini cemiyeti için ölüm tehlikesi olarak gösterirdi. Konforeculuğu , samancılığı kötü bir burjuvanınki değildi . Tramvay biletini tasarruf eden

gibi yanlış bir propaganda mahsülüdür. Taasubun en koyu bir devrinde (Duzy) nin kitabını tercüme etmek cesaretini göstermesi , softalığın gayiz ve husumetini alevlendirmiş , dinsizlikle ittiham edilmesine sebep olmuştur. Cevdet gibi hür fikirli , münevver ve ateşin vatanperverlere düşman olan o zamanın mütebit ve mutesallit idaresi de bu asılsız ittihama germi vermek suretiyle büyük vatanperveri halkın nazarından düşürmeğe çalışmıştır. Halbuki hakikatte Abdullah Cevdet, akide sahibi bir müslümandı . Hususî müsahabelelerinde ezberindeki kıymetli âyet ve hadislerden çok istişhat ederdi . Onun asıl düşman olduğu şey, taassup ve hirafedir. Müslümanlığın, cahil softalar tarafından yanlış anlaşıldığına ve yanlış anlatıldığına kanidi ve sırf bu endişe ile

(Duzy) yi tercüme ettiğini söylerdi .

Merhum üstadın bir kitabından çıkarılıp mezarı başında , Peyami Sefa Bey tarafından okunan (Nâti Şerif) i dinleyenler , müslüman Abdullah Cevdetin dinî heyecanının azametile titremişlerdir .

Karlı dağın birde şu ilâhî sesini dinleyiniz: Hayatu kâinat asudedir ağuşu nurunda
Değil dinî husumet dinimiz dinî muhabbetdir;
Lisanı vecdidir eş'arımız viedamı tevhidin,
Nevayi udumuzda titriyen kalbi tabiattır .
diyen adam nasıl dinsiz olabilir?..

Fazlu irfanına , Max Nourdan , Gyp ve G. Le Bon gibi garbın müstesna zekâlarının şehadet ettiği Ahdullah Cevdet, bizim gibi fanilerin tenkit ve tevkirinin pek üstünde kahr.

Dr. Nuri Fehmi